

цього банки мають розробити спеціальні банківські депозитні програми для страхових компаній, які передбачатимуть невисокий рівень доходу та ризику, проте сприятиме збереженню вартості наявних активів. Це не тільки знизить ринковий ризик страховиків в Україні, а й залучить вільні кошти до банківської системи.

4.4. Розроблення економіко-правового механізму та засобів адаптації правового регулювання платоспроможності страховиків в Україні до вимог законодавства ЄС

На міжнародному європейському фінансовому просторі у даний час спостерігаються процеси розширення діяльності страхових компаній, а також глобалізації страхового ринку. За даними Європейської федерації страхування та перестраховування динаміка валових страхових премій та виплат зі страхування іншого, ніж страхування життя європейських страхових компаній постійно зростає, що свідчить про розширення діяльності страхових компаній.

У зв'язку з розширенням страхового ринку система його нагляду також потребує удосконалення та розробки нових методів регулювання. Наразі існують проблеми, що суттєво впливають на платоспроможність та фінансову стійкість страховиків: переоцінка страхових зобов'язань, невідповідне управління капіталом, неточне визначення страхових тарифів, несполучне охоплення страхуванням наявних страхових зобов'язань, невідповідність між корпоративним управлінням та внутрішнім контролем. Під впливом цих факторів з 85 європейських страхових компаній, що перебували під постійним страховим контролем регулятивних органів, 20 ліквідовано шляхом ініціювання процедури банкрутства.

Події світової фінансової кризи дозволили проаналізувати ефективність існуючої європейської системи регулювання страхового ринку та розробити заходи щодо її покращення та удосконалення.

Ключові ознаки страхування містять необхідні принципи для ефективної роботи системи страхового нагляду, основні з яких представлено на рис. 4.4.

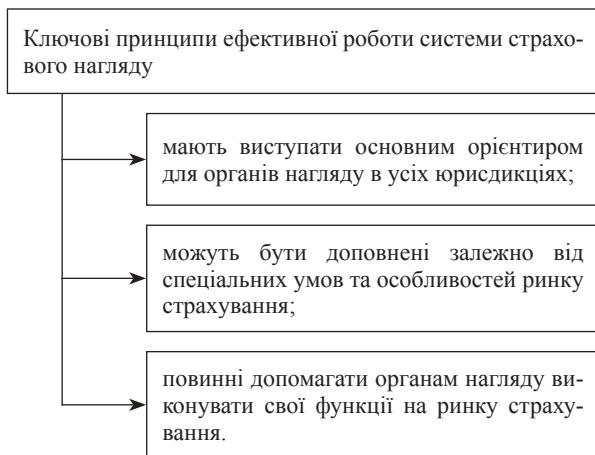

Рис. 4.4. Вимоги до принципів ефективної роботи системи страхового нагляду

У жовтні 2011 року Міжнародна асоціація органів нагляду за страховою діяльністю (International Association of Insurance Supervisors, IAIS) затвердила міжнародні норми нагляду за страховим ринком «Основні принципи, стандарти, рекомендації та методики оцінки у страхуванні» (ICP). Цей документ описує основні елементи, що повинні бути присутні у наглядовому режимі для створення фінансово ефективного страхового ринку та забезпечення відповідного рівня захисту прав страхувальників.

Вимоги до принципів ефективної роботи системи страхового нагляду на IAIS створена 1994 року для поєднання інтересів та забезпечення необхідних умов для обміну інформацією між наглядовими органами з питань регулювання страхової діяльності на території різних країн світу. Членами вказаної міжнародної організації є наглядові органи за страховим ринком більше, ніж 140 країн світу.

Головними завданнями IAIS є¹:

1) забезпечення кращого нагляду за діяльністю у сфері страхування як на рівні конкретної країни, так і на міжнародному рівні, з метою підтримки ефективних, законних, надійних та стабільних страхових ринків для забезпечення допомоги та захисту страхувальників;

2) об'єднання зусиль щодо розробки практичних стандартів для страхового нагляду, що мають бути визначені членами IAIS та використані ними під час їхньої діяльності;

3) підтримання стосунків з іншими установами, що займаються аналогічним видом діяльності;

4) забезпечення взаємної підтримки з метою збереження цілісності ринків;

5) обмін важливою інформацією та досвідом з метою подальшого розвитку внутрішніх ринків страхування.

Діяльність IAIS передбачає: розробку міжнародних принципів, стандартів та управління страхуванням; забезпечення підтримки та вивчення документів, що стосуються страхового нагляду; організація конференцій та семінарів для наглядачів за страхуванням. IAIS проводить щорічну конференцію, метою якої є обговорення проблемних аспектів розвитку страхування та його регулювання. У конференціях беруть участь органи нагляду, представники страхового ринку та інші професіонали страхового бізнесу.

Передумови створення ключових принципів страхування визначені статутом IAIS, який містить наступні норми:

а) органи нагляду визнають те, що страховий ринок відіграє важливу роль в економіці та суспільстві як на національному, так і на міжнародному рівнях; стан більшості внутрішніх страхових ринків вказує на зростаючу тенденцію інтеграції до міжнародного ринку страхування;

б) органи нагляду висловлюють побажання щодо визнання спільних інтересів та становлення ділових стосунків між собою, покращення можливостей забезпечення страховим захистом страхувальників та підтримки розвитку ринків страхування;

¹ International Association of Insurance Supervision. URL: <http://iaisweb.org/index.cfm?event=showHomePage&persistId=DC6EA88B155D896B0070E23A70329F38>.

в) органи нагляду прийняли рішення активно взаємодіяти для покращення страхового нагляду як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях, з метою підтримки ефективних, законних, надійних та стабільних страхових ринків для забезпечення допомоги та захисту страхувальників.

Органи нагляду повинні самі визначати, якою мірою дотримуються принципів в їх юрисдикції¹. Ключові принципи страхування згідно IAIS: діяльність органу нагляду; ліцензування; зміни в управлінні; корпоративне управління; заходи внутрішнього контролю; активи; достатність капіталу та платоспроможність; похідні та поза балансові операції; перестраховування; управління ринком; фінансове звітування; інспектування на місці; санкції; бізнес-операції за кордоном; координатація та взаємодія; конфіденційність.

Як видно з цього переліку, контроль за активами; достатність капіталу та платоспроможність є ключовими принципами, які потребують запровадження в Україні.

Натепер IAIS затвердила низку рекомендацій щодо стандартів наглядової діяльності.

1. У вересні 1997 року затверджено Основні принципи нагляду за страховою діяльністю. Ці принципи тепер формують основу здійснення контрольних функцій відповідними національними органами.

2. Стандарт нагляду у сфері ліцензування (жовтень 1998 року) містить вимоги, яким має відповідати страховик, що домагається отримання ліцензії, а також принципи, які застосовуються до процедури ліцензування, включаючи аналіз змін в управлінні ліцензованими компаніями. Цей стандарт стосується тільки дорадчих аспектів ліцензування.

3. Стандарт наглядових органів з інспектування на місцях (жовтень 1998 року). Метою документу є забезпечення інспекторів-наглядачів за страховою діяльністю деякими загальними стандартами органів нагляду для проведення інспекцій на місцях. Документ складається з трьох основних частин: найважливіші цілі інспекцій на

¹ International Association of Insurance Supervision. Official website. URL: <http://iaisweb.org/index.cfm?event=showHomePage&persistId=DC6EA88B155D896B0070E23A70329F38>.

місцях; опис процедури проведення інспекцій; організація процесу інспектування.

4. Стандарт нагляду за деривативами (жовтень 1998 року) визначає принципи здійснення з боку наглядових органів оцінки того, як страховики контролюють ризики по операціях з деривативами. При цьому мають враховуватися такі фактори, як досвід роботи страховика у цій сфері, юридичні повноваження інспекторів, роль зовнішніх аудиторів та ін.

5. Стандарт нагляду за управлінням активами страховими компаніями (грудень 1999 року) визначає принципи здійснення з боку наглядових органів оцінки того, як страховики повинні контролювати ризики, пов'язані з їх інвестиційною діяльністю. Для цього рекомендується використовувати певний контрольний список з описом суттєвих елементів надійної системи управління активами, а також основи для звітності за повним спектром інвестиційної діяльності.

6. Стандарт координації нагляду за діяльністю груп (жовтень 2000 року). Цей документ стосується міжнародних страхових груп та інших міжнародних фінансових груп, які здійснюють страхову діяльність. Розглядаються питання координації наглядової діяльності щодо регульованих установ у межах таких фінансових груп, коли всебічний нагляд за діяльністю груп може з користю доповнювати нагляд за діяльністю окремих ліцензованих юридичних осіб. Також наглядовим органам надаються інструктивні положення щодо можливого визначення координатора або координаторів, а також переліку елементів, з яких наглядові органи могли б вибрати ті, що визначатимуть роль та обов'язки координатора або координаторів в надзвичайних обставинах та за звичайних умов.

7. Стандарт нагляду за обміном інформацією (січень 2002 року). Метою даного стандарту є поєднання в єдиному документі умов, які слід застосовувати для обміну інформацією для органів нагляду за страховою діяльністю. Рекомендується використовувати там, де йдеться про обмежену для розповсюдження або конфіденційну інформацію, визнаючи той принцип, що обов'язкове збереження таємниці поширюється на всі органи нагляду за страховою діяльністю.

8. Стандарт оцінки забезпечення перестраховування первинних страховиків та надійність їхніх перестраховиків (січень 2002 року) допомагає органам нагляду за страховою діяльністю керуватися необхідними орієнтирами при оцінці використання страховиками механізмів перестраховування. У документі знайшли відображення політика і процедури, яких повинні дотримуватися компанії, а також підходи наглядових органів до оцінки адекватності забезпечення перестраховування кожної компанії.

9. Стандарт нагляду за перестраховиками (жовтень 2003 року). Вимоги нагляду відповідно до цього стандарту включають вимоги до фінансового стану компанії, внутрішнього контролю і розкриття інформації. Ці аспекти наглядової бази мають бути адаптовані до природи клієнта і характеристик ризиків, які приймаються.

2011 року IAIS¹ затвердила міжнародні норми нагляду за страховим ринком «Основні принципи, стандарти, рекомендації та методи оцінки у страхуванні» (ICP).

Подібний документ вже публікувався IAIS 2003 році під назвою «Основні принципи страхування та методологія»². Проте у новому виданні є декілька принципових відмінностей, що вважаються нововведеннями у системі регулювання страхових ринків.

Зокрема, у ICP (Insurance Core Principles) 2011 році введено новий принцип «Управління ризиками підприємства для цілей платоспроможності» (ICP 16), що передбачає встановлення наглядовими органами вимог з управління ризиками підприємства для цілей платоспроможності. Даний принцип передбачає введення у бізнес-процеси страхових компаній систему власної оцінки ризику та платоспроможності (Own Risk and Solvency Assessment, ORSA).

ORSA передбачає регулярну оцінку відповідності ризик-менеджменту страхової компанії, а також її поточної та ймовірної майбутньої платоспроможності. Оцінка, яка проведена страховою компанією,

¹ Реверчук С. К. Особливості правового регулювання страхового бізнесу в Україні та країнах ЄС. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. №. 19.9. С. 216–222.

² Insurance Core Principles, Standards, Guidance and Assessment Methodology, October 2011 (revised October 2012). URL: <http://www.iaisweb.org/Insurance-Core-Principles-material-adopted-in-2011-795>.

має відповідати характеру, масштабам та складності ризиків, що виникають у її діяльності¹. Відповідальність за впровадження та виконання ORSA несе керівництво страхової компанії.

Наглядний орган вимагає охоплення системою ORSA всіх передбачуваних та відповідних суттєвих ризиків, що включають, як мінімум, ризик андеррайтингу, кредитний ризик, ринковий ризик, операційний ризик та ризик ліквідності, а також додаткові ризики, що виникають у зв'язку з членством у групі. Тобто, у своєму ORSA страховик повинен розглянути всі суттєві ризики, які можуть вплинути на його здатність виконувати свої зобов'язання перед страховальниками, у тому числі оцінити вплив майбутніх змін економічних умов та інших зовнішніх факторів. Оцінка також вимагає виявлення взаємозв'язку між управлінням ризиками та рівнем і якістю необхідних та доступних фінансових ресурсів.

Наглядний орган зобов'язаний перевіряти процеси управління ризиками страхової компанії та її фінансовий стан, у тому числі ORSA. У разі необхідності наглядовий орган може вимагати зміцнення процесів управління ризиками, оцінки платоспроможності та управління капіталом. На даний момент концепція ORSA знаходиться на різних етапах реалізації у США, Європі та у низці інших країн.

ORSA застосовується до всіх страхових компаній США, обсяг валових страхових премій яких не менше 500 млн дол. США.

У Європі система ORSA стала головною концепцією Директиви 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запровадження та здійснення діяльності за страхування та перестраховування (Solvency II)².

Основними завданнями при впровадженні даної Директиви є встановлення загальноєвропейських вимог до капіталу, стандартів

¹ Insurance Core Principles, Standards, Guidance and Assessment Methodology, October 2011 (revised October 2012). URL: <http://www.iaisweb.org/Insurance-Core-Principles-material-adopted-in-2011-795>.

² Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:335:0001:0155:en:PDF>.

управління ризиками, єдиних вимог до звітності та системи розкриття інформації.

У межах Solvency II страхові компанії повинні впровадити ORSA та зробити її невід'ємним компонентом їх системи управління ризиками. Це забезпечить зв'язок між управлінням ризику та капіталом, а також вимагатиме активної участі вищого управлінського персоналу страхової компанії у забезпеченні її платоспроможності.

Власна оцінка ризиків, яка може розглядатися як частина системи управління, має на меті:

- 1) удосконалити систему управління ризиками;
- 2) підвищити значення достатності та розподілу капіталу;
- 3) гармонізувати системи управління ризиками та капіталом.

Власна оцінка ризиків та платоспроможності є невід'ємною складовою стратегії діяльності і завжди враховується у процесі ухвалення стратегічних рішень страховика.

Solvency II ORSA включає наступні аспекти¹:

- 1) загальний розмір капіталу визначається згідно з ризиками страхової компанії;
- 2) дотримання вимог до капіталу та правил технічних положень;
- 3) використання відповідної методології для зображення профілю ризику при розрахунку необхідного платоспроможного капіталу (solvency capital requirement, SCR).

Згідно з Solvency II наглядові органи повинні вимагати, щоб страхові та перестраховальні організації володіли відповідними власними фондами для покриття необхідного платоспроможного капіталу².

Відповідність власних фондів необхідному платоспроможному капіталу визначається через коефіцієнт платоспроможності (solvency ratio, SR). Достатність капіталу страхової компанії є головною умовою забезпечення достатнього рівня її фінансової стійкості.

¹ Ehrlich K. ORSA – Own Risk and Solvency Assessment Preparations can. URL: http://www.munichre.com/publications/302-07574_en.pdf.

² Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:335:0001:0155:en:PDF>.

Відповідно до Директиви 2009/138/ЄС Solvency II оцінка платоспроможності страхових компаній здійснюється через розрахунок показника необхідного платоспроможного капіталу (SCR), який визначається як сума коштів, що здатна покрити збитки страхової компанії за умови реалізації всіх ризиків, що виникають у процесі її діяльності.

Необхідний платоспроможний капітал відображає рівень власних фондів, що дозволяє страховим та перестраховим організаціям надавати гарантії власникам страхових полісів і вигодонабувачам, що виплати будуть здійснені, коли настане термін їх оплати. Він за своєю сутністю є вартісною мірою ризику, яка визначає здатність страховика з ймовірністю не менше 99,5 % виконувати усі свої зобов'язання за договорами страхуванням упродовж наступних 12 місяців (року).

Відповідно до Директиви 2009/138/ЄС Solvency II необхідний платоспроможний капітал повинен покривати принаймні такі ризики, як страховий ризик, не пов'язаний із життям; страховий ризик життя; страховий ризик здоров'я; ринковий ризик; кредитний ризик; операційний ризик¹. Для цього застосовується стандартна методика розрахунку необхідного платоспроможного капіталу, що розроблена Європейським комітетом страхового та пенсійного нагляду (CEIOPS, тепер – Європейська організація страхування і пенсійного забезпечення, EIOPA) та представлена у QIS5 Technical Specifications².

Дана методика передбачає широке використання стандартних значень при розрахунку необхідного платоспроможного капіталу. Зокрема, коефіцієнти кореляції та середньоквадратичні відхилення зустрічаються в усіх формулах розрахунку окремих складових SCR. Значення даних величин розраховані на загальноєвропейському рівні та також наведені у QIS5 Technical Specifications. З одного боку, наявність великої бази даних і методичного забезпечення дають змогу європейським органам проводити такі розрахунки. Але з іншого боку, такі стандартні значення мало враховують особливості кожної країни,

¹ On Solvency, Solvency Assessments and Actuarial Issues An IAIS Issues Paper. URL: http://www.iaisweb.org/view/element_href.cfm?src=1/201.pdf.

² QIS5 Technical Specifications 05.07.2012. p. URL: http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/docs/solvency/qis5/201007/technical_specifications_en.pdf.

отже, вони можуть тільки з певним рівнем припущення бути застосовані в Україні.

Для експерименту використаний розрахунок зазначених відхилень показників ризиків для страхових компаній України на прикладі відхилення ризику премій, який відображає можливі коливання збитковості за окремими видами страхування та використовується при розрахунку необхідного платоспроможного капіталу для покриття ризику страхування здоров'я і необхідного платоспроможного капіталу іншого, ніж страхування життя та здоров'я. Саме ці складові SCR відображають специфічний ризик страховика, а тому питання їх визначення є досить важливим¹.

У кінці 2011 року опубліковано звіт Спільної робочої групи Європейської організації страхування і пенсійного забезпечення, що містить зауваження щодо значень стандартних відхилень ризику премій та резервів. У звіті також зазначається, що для розрахунку стандартного відхилення ризику премій та резервів застосований загальноєвропейський підхід на основі об'єднаних даних по Європі, який характеризується неоднорідністю, а значні відмінності між державами не взяті до уваги². В Україні Solvency II прийнято за основу для вдосконалення державного нагляду за страховими організаціями³. А її норми вже враховані у новому проекті Закону України «Про страхування», зокрема вимоги щодо оцінки достатності капіталу.

Наглядовий орган вимагає від страховика за ORSA⁴, що необхідно враховувати регулятору в Україні при адаптації законодавства ЄС до європейських норм:

¹ Внукова Н. М. Адаптація вимог Solvency II до умов функціонування страхового ринку. *Фінанси України*. 2013. № 9 (204). С. 76–83.

² Calibration of the Premium and Reserve Risk Factors in the Standard Formula of Solvency II : Report of the Joint Working Group on Non-Life and Health NSLT Calibration. EIOPA, 12.12.2011. URL: https://eiopa.europa.eu/fileadmin/tx_dam/files/Press-Room/releases/EIOPA-11-163-A-Report_JWG_on_NL_and_Health_non-SLT_Calibration.pdf

³ Аналіз регуляторного впливу Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування». URL: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/smi/ARV_S_15.12.11.pdf.

⁴ Insurance Core Principles, Standards, Guidance and Assessment Methodology, October 2011 (revised October 2012). URL: <http://www.iaisweb.org/Insurance-Core-Principles-material-adopted-in-2011-795>.

1) визначати загальні фінансові ресурси, що необхідні для управління діяльністю страхової компанії, які відповідають власному ризику компанії та встановлювати рівень виконання наглядових вимог;

2) базувати свої дії з управління ризиками, беручи до уваги економічний капітал, нормативні вимоги до капіталу та фінансові ресурси страхової компанії;

3) проводити оцінку якості та відповідності капітальних ресурсів для виконання нормативних вимог до капіталу та задоволення будь-яких додаткових потреб у капіталі страховика;

4) аналізувати власну здатність страхової компанії продовжувати свою діяльність, а ризик менеджмент та фінансові ресурси, що для цього необхідні, оцінювати у значно більшому часовому горизонті, ніж нормативні вимоги до капіталу, що використовуються у теперішній час;

5) безперервний аналіз страхової компанії повинен містити поєднання кількісних та якісних елементів у середньостроковій та довгостроковій бізнес-стратегії страховика, а також прогнози його майбутнього фінансового стану та аналіз його здатності задовольняти нормативні вимоги до капіталу у майбутньому.

Таким чином, ORSA вимагає від страхових компаній надати власну оцінку їх поточного і майбутнього ризику через процес самооцінки внутрішнього ризику, і це дозволить регуляторам сформуванню розширений погляд на здатності страховика протистояти фінансовому стресу. На даний момент ORSA – це новація у сфері регулювання страхового ринку, що впроваджується в Європі у вигляді основної концепції Директиви ЄС Solvency II. Саме світовий досвід з розрахунку SCR (необхідного платоспроможного капіталу) вважається перспективним у сфері регулювання страхового ринку України та очікує на впровадження шляхом прийняття відповідних законодавчих актів в Україні.

Виходячи з цього висновку, для визначення можливих відхилень рівня ризику премій для розрахунку необхідного капіталу платоспроможності для страхових компаній України проведено експеримент з адаптації вимог Solvency II до умов функціонування страхового ринку України.

З цією метою розраховано стандартні відхилення ризику премій зі страхування іншого, ніж страхування життя на базі звітних даних діяльності страховиків, що включають баланс, звіт про фінансові результати, а також дані інтернет-журналу Форіншурер 82 вітчизняних страхових компаній за чотири роки. Сумарна частка валових страхових премій даних компаній у загальному обсязі премій страхового ринку України становить 62,4 %¹.

Для розрахунку середньоквадратичного відхилення ризику премій використано положення Європейської організації страхування та пенсійного забезпечення (EIOPA)², які застосовані для оцінки розміру необхідного платоспроможного капіталу страхової компанії з урахуванням вимог Директиви Solvency II. Це дало змогу одержати адаптовану до умов функціонування страхового ринку України складову визначення розміру необхідного платоспроможного капіталу страхових компаній. Аналізуючи одержані розрахунки, зроблено висновок, що спостерігається різке підвищення значення необхідного платоспроможного капіталу для страхових компаній з урахуванням адаптованої складової.

Після визначення необхідного капіталу платоспроможності, визначеного за адаптованим до умов функціонування страхового ринку України середньоквадратичним відхиленням ризику премій, розраховано коефіцієнт платоспроможності (SR). За результатами оцінки достатності капіталу з урахуванням адаптованої складової від 75 до 81,25 % розглянутої групи страхових компаній в динаміці виявилися неплатоспроможними. У страхових компаній власних фондів не вистачає для покриття ризиків, тобто значення коефіцієнту платоспроможності є меншим за 1,0.

¹ Подзолкова Ю. В. SWOT-аналіз результатів впровадження вимог Solvency II на страховому ринку України. *Materiály IX mezinárodní vědecko - praktická konference «Zprávy vědecké ideje–2013»*. Díl 1. Ekonomické vědy: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o 2014. С. 36–39.

² CEIOPS Advice for Level 2 Implementing Measures on Solvency II: SCR Standard Formula Calibration of Non-life Underwriting Risk. URL: https://eiopa.europa.eu/fileadmin/tx_dam/files/consultations/consultationpapers/CP71/CEIOPS-DOC-67-10_L2_Advice_Non_Life_Underwriting_Risk.pdf.

Значне погіршення результатів оцінки пояснюється різким підвищенням значення необхідного платоспроможного капіталу за рахунок таких його складових, як необхідний платоспроможний капітал для покриття ризику страхування іншого, ніж страхування життя та здоров'я та необхідний платоспроможний капітал для покриття ризику страхування здоров'я.

Таким чином, методика оцінки платоспроможності страхової компанії в Україні з урахуванням адаптованої складової має бути більш жорсткою за стандартну методику, що наведена у QIS5 Technical Specifications. А високі значення SCR свідчать про те, що діяльність страхових компаній в Україні зі страхування іншого, ніж страхування життя характеризується значно вищим за європейський рівнем ризику страхової діяльності та більшим розміром необхідного капіталу для покриття цих ризиків. Це вимагає врахування результатів розрахунків у прийнятті змін до Закону України «Про страхування» через адаптацію методики оцінки платоспроможності страхової компанії.

Удосконалення державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю в Україні пов'язано із впровадженням інновацій. До змістовних новацій віднесено: введення макропруденційного нагляду, на основі якого Нацкомфінпослуг України повинен підтримувати системну стабільність страхового ринку в цілому, а не окремих страховиків; циклічне регулювання, що націлене на згладжування негативних наслідків зміни ємності страхового ринку. Щодо організаційно-управлінської новації може виступити адміністративна реформа системи державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю, яка побудована на принципах макропруденційного нагляду та регулювання.